

๓. รุกขเจตนาเจตนาปัญหา ๒๓

พระราชชาติธรรมาภิบาลว่า "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน พระตถาคตแม่ทรงภักดีพระพุทธรูปเจ้านี้ว่า 'ดูก่อนพราหมณ์ ท่านเป็นผู้มีความเพียรปรารถนาแล้ว เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว รู้อยู่ งามความนอนเป็นสุข กะตันไม้ที่ไม่เจตนา ไม่พึง มีรู้ เพราะเหตุอะไร' ดังนี้. และตรัสแล้วอีกว่า 'แม่ต้นสระศรีอ, ได้ภักดีแล้ว ในขณะนั้นเที่ยว อย่างนี้ว่า 'ดูก่อนพราหมณ์ภรรยาคโคตร คำแม่ของเราอย่าอ้อมมี ท่านจงฟังคำเรา' ดังนี้. พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ถ้าว่าต้นไม้มิมีเจตนา, ถ้าอย่างนั้น คำที่ว่า 'ต้นสระศรีอเจรจา' กับด้วย พราหมณ์ภรรยาคโคตร' นั้นผิด, ถ้าว่าต้นสระศรีอเจรจา กับพราหมณ์ภรรยาคโคตร, ถ้าอย่างนั้น คำ ที่ว่า 'ต้นไม้มิมีเจตนา' แม้นั้นก็ผิด, ปัญหาทั้งสองเจื่อน มาถึงพระผู้เป็นเจ้าแล้ว พระผู้เป็นเจ้าพึงขยาย ให้แจ้งชัดเถิด."

พระเถระเจ้าทูลว่า "ขอถวายพระพร พระผู้มีพระภาคเจ้าแม่ทรงภักดีพระพุทธรูปเจ้านี้แล้วว่า 'ต้นไม้มิมีเจตนา' ดังนี้, และต้นสระศรีอเจรจา กับด้วยพราหมณ์ภรรยาคโคตร, ก็แหละ คำนั้นท่าน กล่าวแล้ว โดยสมมุติของโลก, ความเจรจาของต้นไม้มิมีเจตนาไม่มี, เขอื่คำที่ว่า 'รุกข ไม้' นี้ เป็นชื่อของเทพดาที่สิงอยู่ในต้นไม้นั้น, อนึ่ง คำที่ว่า 'ต้นไม้เจรจา' นั้นเป็นโลกบัญญัติ. เหมือนเกวียน เต็มแล้วด้วยข้าวเปลือก ชนย่อมกล่าวว่า 'เกวียนข้าวเปลือก' ดังนี้, ก็แต่ว่าเกวียนนั้น มิได้กระทำแล้ว ด้วยข้าวเปลือก, เกวียนนั้น สำเร็จแล้วด้วยไม้, ชนย่อมกล่าวว่า 'ธัญญสกุฎิ เกวียนข้าวเปลือก' ดังนี้ ก็ เพราะความที่ข้าวเปลือกเป็นของอันบุคคลบรรทุกแล้วในเกวียนนั้น ฉนใด: ต้นไม้จะเจรจาก็หาไม่, ต้นไม้เป็นของไม่มีเจตนา, ก็แต่ว่า เทพดาใดสิงอยู่ในต้นไม้นั้น คำที่ว่า 'รุกข ไม้' นี้เป็นชื่อของเทพ ดานั้น, อนึ่ง คำที่ว่า 'ต้นไม้เจรจา' ดังนี้ นั้น เป็นโลกบัญญัติ ฉนนั้นนั่นเที่ยว.

อีกนัยหนึ่ง บุคคลคนนมสัสมอยู่ ย่อมกล่าวว่า 'เราคนเปรียง' ดังนี้, บุคคลนั้นคนวัตถุอันใดอยู่ วัตถุนั้นมิใช่เปรียง, บุคคลนั้นคนนมสัสมนั่นเที่ยว ย่อมกล่าวว่า 'เราคนเปรียง' ดังนี้ ฉนใด: ต้นไม้เจรจา มิได้, ต้นไม้เป็นของไม่มีเจตนา, ก็แต่ว่า เทพดาใดที่สิงอยู่ในต้นไม้นั้น คำที่ว่า 'ต้นไม้' นี้เป็นชื่อของ เทพดานั้น, อนึ่ง คำที่ว่า 'ต้นไม้เจรจา' ดังนี้ นั้น เป็นบัญญัติของโลก ฉนนั้นนั่นเที่ยว.

อีกนัยหนึ่ง ชนผู้ใคร่จะกระทำของที่ไม่มิให้สำเร็จ ย่อมกล่าวว่า 'เราจะกระทำของที่ไม่มิให้ สำเร็จ,' ย่อมกล่าวของที่ไม่สำเร็จแล้วว่า 'เป็นของสำเร็จแล้ว,' วาจาย่างนี้นั้น เป็นสมมุติของโลก ฉน ใด: ต้นไม้เจรจาไม่ได้, ต้นไม้เป็นของไม่มีเจตนา, ก็แต่ว่า เทพดาใดสิงอยู่ที่ต้นไม้นั้น คำที่ว่า 'ต้นไม้' นี้ เป็นชื่อของเทพดานั้น, อนึ่ง คำที่ว่า 'ต้นไม้เจรจา' ดังนี้ นั้น เป็นบัญญัติของโลก ฉนนั้นนั่นเที่ยวแล.

ขอถวายพระพร ชนย่อมกล่าวโดยสมมุติของโลก ฉนใด, แม่พระตถาคตทรงแสดงธรรมแก่สัตว ์ทั้งหลาย ตามสมมุติของโลก ฉนนั้นนั่นเที่ยว."

จ. "พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าคนเสนา คือละ ข้อวิชันนาปัญหาของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าฉันนั้น สมอย่างนั้น, ข้าพเจ้า
ยอมรับรองอย่างนั้น."